

Кукуруз Оксана Володимирівна

*Доктор політичних наук, завідувачка Сектору правових проблем
політичних інститутів та процесів*

*Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України (м. Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0000-0003-1863-3028>

e-mail: vmppd.idp@gmail.com

**СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ДОРОГОВКАЗ ДЕРЖАВИ:
МЕХАНІЗМ ПОШУКУ ФОРМУЛИ В ЕПОХУ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

Резюме

У статті відзначено, що тематика про справедливість актуалізувалася останніми роками, особливо в Україні, що пов'язано з російсько-українською війною. Звернено увагу на недостатність праць, в яких надаються рекомендації щодо застосування принципу справедливості на практиці. Показано підходи дослідників, в яких справедливість розуміють по-різному: як вихідні умови; як можливість брати участь у процесах прийняття рішень; як результат. Зазначено, що різні тлумачення справедливості ускладнюють її практичну імплементацію.

На основі аналізу теорій справедливості та їх критики, зроблено висновки, що справедливість є важливим орієнтиром для становлення, розвитку та трансформації держави і суспільства. Визначено, що першим етапом на шляху практичного утвердження справедливості в країні є обрання формули, яка найкраще відповідатиме очікуванням певного суспільства. Звернено увагу на ключову роль держави в забезпеченні можливостей для громадян, відповідно до обраної формули. Визначено і охарактеризовано два види справедливості — внутрішню і зовнішню, які потребують поліпшення в Україні. Наголошено, що для волонтерів відновлення справедливості, шляхом організаційної і матеріальної допомоги громадянам — це особисте бажання і добровільна згода, водночас для органів публічної влади — це обов'язок.

Доведено, що пошук формули справедливості мають здійснювати органи публічної влади у тісній взаємодії з громадянським суспільством. Обґрунтовано, що політичні рішення і правові норми виконуватимуться краще, здебільшого добровільно, якщо суспільство підтримуватиме обране тлумачення справедливості. На основі результатів міжнародного рейтингу, з'ясовано рівень цифровізації України. Враховуючи лідируючі позиції нашої країни щодо розвитку цифрових технологій в державному секторі, запропоновано створити національну платформу «Справедливість.ua», метою якої буде пошук формули, розробка концепції та моделі справедливості, адекватних для українського суспільства.

Ключові слова: справедливість; взаємодія держави і громадянського суспільства; демократія; публічна влада; політичні рішення; російська агресія; волонтерський рух; цифровізація.

Вступ

Справедливість все частіше стає предметом дискусій на різноманітних публічних заходах — форумах громадянського суспільства, пресконференціях державних діячів, дебатах політиків. Цей термін часто вживають і пересічні громадяни, і представники органів публічної влади — як в офіційній, так і в неофіційній розмовах, як в Україні, так і закордоном. Серед чинників, які підвищили увагу до цього феномену: агресія росії проти України та всіх демократичних і правових держав; цифровізація всіх сфер суспільного життя.

Запит українського суспільства на справедливість посилюється у зв'язку з широкомасштабним вторгненням російської федерації в Україну в 2022 р. В останні роки зростає кількість наукових публікацій, присвячених сутності цього явища. В. Горбатенко описує її як «визначальну ознаку і невід'ємний механізм, своєрідний індикатор регулювання людських відносин, пов'язаних з пануванням і підпорядкуванням, необхідністю підтримання взаємоповаги між людьми, гармонізації різних, в тому числі конкуруючих інтересів» [1, с. 5]. І. Кресіна визначає її як «смісложиттєвий код нації, її боротьби за волю, правду і власну державність, проти зла, брехні, насильства, агресії» [2, с. 89]. Авторка цієї статті розглядає справедливість як спільний принцип політики і права, який має застосовуватися як у процесі розроблення, так і в процесі реалізації документів публічної політики та пов'язаних з ними правових актів [3]. Для розуміння значення ідей справедливості для сучасних демократій важливими є напрацювання Ю. Міклашевської, в яких проаналізовано формули справедливості Дж. Ролза, А. Сена, М. Нусбаум [4].

Актуалізація цієї тематики є лише початковим етапом на шляху до практичного утвердження справедливості в конкретному суспільстві. Численні філософські, соціологічні, правові, політологічні, економічні

визначення справедливості акцентують увагу на її різних аспектах, уточнюють розуміння, але здебільшого не розкривають способів імплементації в політичну практику.

Метою цієї статті є визначення механізму пошуку формули справедливості, яка може слугувати орієнтиром для розвитку певної держави і суспільства, та з'ясування можливостей цифровізації, здатних посприяти цьому процесу. Для досягнення мети визначено такі завдання: з'ясувати ключові положення відомих теорій справедливості; охарактеризувати основні проблеми зі справедливістю в Україні; визначити види справедливості, які потребують першочергової уваги держави; розкрити особливості взаємодії держави і громадянського суспільства в утвердженні справедливості; запропонувати механізм пошуку формули справедливості для України, використовуючи цифрові технології.

Методи дослідження

Методологічною основою статті є телеологічний підхід, що дало змогу розглядати справедливість як спільну мету для розвитку держави і суспільства. Нормативний підхід застосовано для усвідомлення ролі і функцій держави в утвердженні справедливості в суспільстві. Метод аналізу використано для виокремлення основних можливостей, які повинна забезпечити держава (на прикладі теорій Дж. Ролза, А. Сена, М. Нусбаум). За допомогою логічного методу сформульовано визначення внутрішньої і зовнішньої справедливості. Метод моделювання допоміг описати механізм пошуку практичної моделі справедливості для України.

Результати дослідження

Сучасні вчені, досліджуючи справедливість, закономірно звертаються до найвідомішої теорії Дж. Ролза. Одні науковці беруть його *висновки* за основу, інші — критикують. Реалісти характеризують його теорію як утопічну. Зокрема, через те, що вона здебільшого теоретична, а *висновки* у ній зроблено на підставі сприйняття людей як ідеальних і законослухняних, яких у реальних суспільствах не так багато. Деякі дослідники вивчають критику положень Дж. Ролза і частину з неї спростовують. Наприклад, Р. Норт доводить, що така теорія є практичною, оскільки дає розуміння ідеалу, до якого треба прагнути [5]. Тобто, теорія справедливості є своєрідним еталоном для суспільства.

Наявність чіткого дороговказу в процесах становлення, зміцнення та розвитку як суспільства, так і держави, є дуже важливим їх елементом. Питання про орієнтир для держави актуалізується в різні трансформаційні та надзвичайні періоди, коли існуючі ідеологія та політико-правова система втрачають своє значення, а нові ще не створені. Справедливість — це

той феномен, який актуальний упродовж усього періоду розвитку суспільства — від стародавнього до сучасного.

З одного боку, термін «справедливість» та похідні від нього терміни — справедливі умови, справедлива система, справедлива винагорода, справедливе покарання, справедливий суд — добре відомі. Вони згадуються в міжнародних політичних документах і правових актах, зокрема таких: Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Договорі про функціонування Європейського Союзу, Договорі про Європейський Союз, Хартії основоположних прав Європейського Союзу. З іншого боку, застосувати принцип справедливості непросто, оскільки розуміють його по-різному.

Дж. Ролз справедливість визначав як чесність, рівні права для всіх, розподіл благ [6]. Натомість, А. Сен розуміє її крізь призму реальних можливостей, таких, як публічне обговорення проблем, демократичний пошук рішень, усунення наявних несправедливостей, зокрема, голоду, бідності, дискримінації [7]. М. Нусбаум описує справедливість як забезпечення гідного життя громадянам. Це означає створення урядом необхідних умов для тривалого нормального життя, фізичного здоров'я (наявність їжі, житла), фізичної недоторканості, вираження почуттів, висловлення думок, об'єднань для розвитку, свободи совісті, свободи зібрань та політичних висловлювань, турботи про тварин і рослин, розважальної діяльності, політичного вибору, володіння власністю [8, с. 33 — 34].

Як бачимо, існують різні підходи до розуміння справедливості. Можна запропонувати два способи вирішення даної проблеми: 1) уніфікувати визначення; 2) знайти консенсус у розумінні справедливості. Перший спосіб малоімовірний, бо скільки дослідників, стільки й визначень. Більше того, не можна зазіхати на свободу наукової творчості, яка, зазвичай, гарантується конституціями. Другий спосіб більш реалістичний, проте постає питання — хто може виступити суб'єктом, здатним сприяти пошуку консенсусу. Насамперед, це держава, призначення якої створити умови для реалізації громадянами прав, свобод та законних інтересів. Однак представники органів публічної влади не повинні на власний розсуд визначати модель справедливості для суспільства.

Певне розуміння справедливості в країні мають підтримувати громадяни держави, аби вони добровільно виконували державні політичні рішення та дотримувалися правових норм. Варто погодитись з Р. Ципеліусом, що «для вирішення питань справедливості слід шукати якомога ширшу міжсуб'єктну основу, а саме — правосвідомість якнайширшого кола осіб і засновані на цій правосвідомості, знову ж таки підтримувані більшістю, уявлення про справедливе» [9, с. 28].

Отже, для однакового розуміння справедливості держава і громадянське суспільство мають тісно взаємодіяти. Така взаємодія має відбуватися як на етапі розроблення політичних документів та нормативно-правових актів, так і на етапі їх реалізації. В демократичних державах є безліч форм впливу громадян на політичні рішення публічної влади на всіх рівнях, наприклад: загальні збори мешканців, місцеві ініціативи, громадські слухання, звернення, петиції, громадський бюджет, громадська експертиза, консультативно-дорадчі органи та ін. Всі форми мають певні переваги і деякі недоліки, зумовлені специфікою країни, в якій вони використовуються.

Особливо чутливими є громадяни щодо справедливості. Якщо держава не належним чином взаємодіє з громадянським суспільством, то останнє змушене використовувати різні форми впливу, як конвенційні, так і неконвенційні. Порушення справедливості в державі приводить до різних видів протестів — шікетів, мітингів, страйків, повстань, революцій. Серед каталізаторів війн також є незастосування принципу справедливості в процесі управління суспільними справами. Для будь-якої сучасної країни важливі два види справедливості — внутрішня і зовнішня. Внутрішня справедливість — це закріплення і реалізація принципу справедливості у внутрішніх справах, що проявляється через діяльність і ставлення публічної влади щодо громадян, а також у відносинах між громадянами. Зовнішня справедливість — це закріплення і реалізація принципу справедливості у зовнішніх відносинах держави, що проявляється через діяльність і ставлення керівних органів міжнародних організацій щодо держави, а також у відносинах між державами.

Ключовою для країни є внутрішня справедливість, оскільки якщо в державі є чіткі принципи, яких дотримуються всі члени суспільства, то така держава є міцною. Такий стан дає більше шансів на повагу від демократичних держав і на боязнь від недемократичних держав. Відповідно збільшується і авторитет на міжнародній арені. Натомість в країні, де принципу справедливості не дотримуються належним чином, зростає рівень невдоволення суспільства владою та рівень недовіри громадян один до одного. Така держава має менше шансів відігравати роль вагомого суб'єкта міжнародної політики. Проте варто розуміти, що цей висновок актуальний здебільшого для мирного періоду функціонування країни. Під час воєнного стану, як свідчить приклад України, відсутність справедливості всередині країни, не має стовідсоткової вищеописаної кореляції з зовнішньою справедливістю. Незважаючи на численні прояви внутрішньої несправедливості в Україні та агресивну несправедливість російської федерації проти українського народу, більшість інших сусідніх країн та міжнародних організацій намагаються вирівняти такий стан за допомогою забезпечення основних прав, свобод та потреб українців.

Громадяни звертаються до міжнародного співтовариства, в тому числі європейського, з проханнями допомогти відновити справедливість — покарати державу-терориста російську федерацію, яка силою хоче заставити суверенну державу Україну підкорятися політичним вказівкам влади іншої країни. Однак демократичні країни поки-що не знайшли ефективних способів зупинити збройну агресію російської федерації в Україні та ще багатьох інших країнах, де вона розв'язала війну або є учасником збройних конфліктів. Відтак, Україна зацікавлена в розробці концепції справедливості, яка найкраще відображатиме інтереси українців та яку підтримають світові лідери цивілізованих країн.

Нині проблеми, які виникли у зв'язку з тривалим несправедливим управлінням нашою державою та несправедливою збройною агресією сусідньої держави, потребують кардинально переосмислити взаємодію між державою і громадянським суспільством. На початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну більшість питань вирішував волонтерський рух. Активні громадяни дізнавалися про актуальні потреби і самотужки забезпечували їх, встановлюючи необхідні зв'язки як всередині країни, так і за кордоном. Проте інколи не вистачало координації зусиль, належного рівня безпеки, правового регулювання певної діяльності волонтерів. Активні громадяни — це гарний показник зрілості суспільства, проте є функції, які зобов'язана виконувати держава. Волонтерський рух — це добровільне поєднання активних людей, які мають внутрішнє прагнення, здатність, ініціативність, готовність до дій заради допомоги іншим. Натомість, держава, як політична мегаорганізація, що створена для поліпшення життя її громадян, має відповідні обов'язки, зафіксовані в конституції.

Призначення демократичної держави — за допомогою політики і права сформувати однакові для всіх правила поведінки, створити умови для їх дотримання та застосовувати санкції, якщо хтось їх не виконує. Найчутливіше питання справедливості — за порушення законодавства однаково має нести відповідальність як пересічний громадянин, так і представник влади. У ХХІ столітті можливості громадян брати участь у формуванні національних політик значно зросли. Соціальні мережі дають змогу миттєво оприлюднити міркування, позиції, аргументи пересічних громадян щодо певних політичних рішень влади. Проте в сучасних мережах існує чимало чат-ботів, які розповсюджують дезінформацію, що формує хибну громадську думку. У результаті часто спотворюється і розуміння справедливості певних рішень та дій як державних, так і громадських діячів. Контроль за мережами, які здійснюють іноземні власники, в період російської агресії проти України, становить загрозу національній безпеці держави.

Чинником, який суттєво може вплинути на ці процеси є цифровізація державного сектору. За останні роки, незважаючи на російсько-українську війну, в Україні запроваджено онлайн-платформи і онлайн-сервіси, які полегшують і пришвидшують комунікацію в державі в різних сферах. У 2025 р. Україна, відповідно до досліджень Світового банку, увійшла до групи країн, що мають значну зрілість державних технологій (категорія А). Серед чотирьох напрямів, які аналізувалися, є цифрова громадянська залученість, що включає дослідження платформ участі громадськості, механізмів зворотного зв'язку та розгляду скарг громадян, відкритих даних та порталів відкритого уряду [10].

Високий рівень цифровізації означає, що Україна здатна забезпечити ефективну комунікацію між державою і громадянським суспільством. Утвердження і реалізація принципу справедливості в умовах воєнного стану надзвичайно необхідне, хоча й складне завдання. Поки що багато політичних рішень української влади, як на центральному, так і на місцевому рівнях, громадяни оцінюють як несправедливі. Водночас серед аргументів публічної влади на користь цих же рішень вказується критерій справедливості. Визначення, які політичні рішення є справедливими, а які ні, потребує ґрунтовних досліджень.

Орієнтиром для України може стати меритократія. Принаймні, відповідно до досліджень Інституту соціології НАН України, її, як бажану модель справедливості, обрали 50,6 % респондентів у 2019 р. та 63,6 % — у 2023 р. Меритократія визначається як створення умов, за яких громадяни займають ті позиції, які відповідають їхнім здібностям та досягненням (М. Сендел) [11, с. 40 — 41].

Висновки

Таким чином, найближчим часом українцям необхідно: обрати формулу справедливості, найбільш відповідну українському суспільству; випрацювати концепцію справедливості на національному рівні, яка буде зрозумілою громадянам; розробити модель справедливості, яку підтримуватимуть більшість громадян; додати принцип справедливості до документів публічної політики і законодавства; розробити механізми реалізації принципу справедливості в кожній сфері суспільного життя.

Справедливість може стати дієвим принципом, якщо держава виконуватиме конституційні обов'язки перед громадянами із забезпечення політико-правових умов для суспільного розвитку і добробуту. Громадяни у свою чергу, дотримуватимуться встановлених правил співжиття та контролюватимуть органи публічної влади, її представників, щодо виконання ними своїх обов'язків.

Утвердження і практична реалізація принципу справедливості в українському суспільстві здатні пришвидшитися завдяки цифровізації, в якій Україна займає лідируючі позиції. Варто запустити національну платформу справедливості по-українськи — «Справедливість.ua». Вона допоможе побачити і почути уявлення представників органів публічної влади і громадянського суспільства про справедливість. Комунікація може відбуватися в декількох форматах: справедливість на місцевому, регіональному, національному рівнях; справедливість в різних сферах, галузях, секторах. За допомогою цифрових технологій, процес аналізу та систематизації отриманої інформації, можна зробити швидшим, прозорішим та якіснішим. Обрану в такий спосіб формулу справедливості та сформовану спільними зусиллями практичну модель справедливості легше буде послідовно відображати в публічних політиках, законодавстві та механізмах їх реалізації.

У подальших дослідженнях ґрунтовного аналізу потребують види справедливості, які є більш конкретними щодо практичної реалізації.

Список посилань

1. Горбатенко В. П. Справедливість як індикатор правового і політичного розвитку: аксіологічний підхід. Політичне життя. 2025. Вип. 3. С. 5 — 12.
2. Кресіна І. О. Справедливість як національна, європейська й універсальна цінність. Право України. 2025. № 4. С. 82 — 90.
3. Кукуруз О. В. Принцип справедливості у сфері політики і права: теоретико-прикладні аспекти. Держава і право. 2024. Вип. 96. С. 253 — 260.
4. Miklaszewska J. Global Justice in a Democratic World: Contemporary Liberal Theories. Publisher: Bloomsbury USA, 2021. 259 p.
5. North R. Principles as Guides: The Action-Guiding Role of Justice in Politics. The Journal of Politics. 2016. Vol. 79(1). P. 75 — 88.
6. Rawls J. A Theory of Justice: revised edition. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, Belknap Press, 1999. 560 p.
7. Sen A. The Idea of Justice. London: Penguin Books Ltd, 2009. 468 p.
8. Nussbaum M. Creating Capabilities: The Human Development Approach. Harvard: Harvard University Press, 2011. 237 p.
9. Циппеліус Р. Юридична методологія / Р. Корнута (пер., адапт., прикл. з права України і список термінів). Київ: Видавництво «Реферат», 2004. 176 с.
10. GovTech Maturity Index 2025. Tracking Public Sector Digital Transformation Worldwide / World Bank. 18.12.2025. URL: <https://>

documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099121725193511608 (дата звернення: 20.12.2025).

11. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023: колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.

References

1. Horbatenko, V. (2025). Justice as an Indicator of Legal and Political Development: An Axiological Approach. *Political Life*, 3, 5 – 12.
2. Kresina, I. (2025). Justice as a National, European, and Universal Value. *Law of Ukraine*, 4, 82 – 90.
3. Kukuruz, O. (2024). The Principle of Justice in Policy and Law: Theoretical and Applied Aspects. *State and Law*, 96, 253 – 260.
4. Miklaszewska, J. (2021). *Global Justice in a Democratic World: Contemporary Liberal Theories*. Bloomsbury USA, 259 p.
5. North, R. (2016). Principles as Guides: The Action-Guiding Role of Justice in Politics. *The Journal of Politics*, 79(1), 75 – 88.
6. Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice* (revised edition). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, Belknap Press, 560 p.
7. Sen, A. (2011). *The Idea of Justice*. London: Penguin Books Ltd, 468 p.
8. Nussbaum, M. (2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Harvard: Harvard University Press, 237 p.
9. Zippelius, R. (2004). *Legal methodology*. R. Kornuta (trans., adaptation, examples from Ukrainian law and list of terms). Kyiv: Publishing house “Referat”, 176 p.
10. World Bank (2025, December 18). *GovTech Maturity Index 2025. Tracking Public Sector Digital Transformation Worldwide*. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099121725193511608>
11. Dembitsky, S., Zlobina, O. & Kostenko, N. et al. (2023). *Ukrainian Society in Wartime. The Year 2023. Collective monograph* (Ye. Golovakha & S. Makeev, Eds.). Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 343 p.

Oksana Kukuruz

Doctor of Political Sciences, Head of the Sector for Legal Issues of Political Institutions and Processes V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-1863-3028>

e-mail: vmppd.idp@gmail.com

JUSTICE AS A GUIDE OF THE STATE: THE MECHANISM FOR CHOOSING A FORMULA IN THE AGE OF DIGITALIZATION

Abstract

The article notes that the topic of justice has become increasingly relevant in recent years, especially in Ukraine, due to the Russian-Ukrainian war. Attention is drawn to the lack of works that provide recommendations on the practical application of the principle of justice. The approaches of researchers who understand justice differently are presented: as initial conditions; as an opportunity to participate in decision-making processes; as a result. It is noted that different interpretations of justice complicate its practical implementation.

Based on an analysis of theories of justice and their criticism, it is concluded that justice is an important guideline for the formation, development, and transformation of the state and society. It is determined that the first step towards the practical establishment of justice in the country is to choose a formula that best meets the expectations of a particular society. Attention is drawn to the key role of the state in providing opportunities for citizens in accordance with the chosen formula. Two types of justice are identified and characterized – internal and external, which are in particular need of improvement in Ukraine. It is emphasized that for volunteers, restoring justice by helping citizens in need is a personal desire and voluntary agreement, while for public authorities it is a duty.

It has been proven that the choice of the formula of justice should be made by public authorities in close cooperation with civil society. It has been proven that political decisions and legal norms will be better enforced, mostly voluntarily, if society supports the chosen interpretation of justice. Based on the results of an international ranking, the level of digitalization in Ukraine has been shown. Given our country's leading position in the development of digital

technologies in the public sector, it has been proposed to create a national platform called “Justice.ua”, whose goal will be to choose a formula and develop a concept and model of justice that are appropriate for Ukrainian society.

Keywords: justice; interaction between the state and civil society; democracy; public authority; political decisions; Russian aggression, volunteer movement; digitalization.

Надійшла до редакції 09.10.2025

Прийнято до друку 22.11.2025

Оприлюднено 29.12.2025